

УДК 94(477)

Олена Лугова

АДМІНІСТРАТИВНО-УПРАВЛІНСЬКА СТРУКТУРА УКРАЇНСЬКОГО ГОРОЖАНСЬКОГО КОМІТЕТУ

У статті висвітлено адміністративну структуру Українського горожанського комітету. Окреслено основні принципи співпраці між його окружними й місцевими комітетами у м. Львові. Визначальними принципами організації та діяльності Українського горожанського комітету стали аполітичність та надання допомоги українцям. Адміністративно-управлінська структура та організаційні засади діяльності Українського горожанського комітету забезпечували можливість прийняття об'єктивних рішень та раціонального використання ресурсів.

Ключові слова: Східна Галичина, Український горожанський комітет, статут, структура, секція.

Актуальність дослідження ґрунтується на тому, що організація та діяльність Українського горожанського комітету (далі – УГК) здійснювалася на основі чіткої адміністративно-управлінської структури. Досліджувана тема має цінне наукове значення, оскільки дає змогу розкрити базові засади адміністративно-структурної самоорганізації Комітету, що зосередив свою діяльність на післявоєнних проблемах українського населення.

Наукова новизна полягає у тому, що у публікації на основі об'єктивного і комплексного підходу, аналізу архівних матеріалів відображено адміністративно-управлінську структуру УГК та організаційні засади його діяльності в Галичині у 1918–1921 рр.

Основна мета публікації полягає у тому, щоб на основі об'єктивного, комплексного аналізу вивчити адміністративно-управлінську структуру та механізми взаємодії підрозділів української соціально-гуманітарної установи Східної Галичини.

Завдання дослідження полягають у вивченні та аналізі структурного побудови УГК, висвітленні основних принципів взаємодії і співпраці його підрозділів, з'ясуванні основних прав та обов'язків суб'єктів соціальної взаємодопомоги серед українців у 1918–1921 рр.

Основу джерельної бази статті складають архівні матеріали Центрального державного історичного архіву України, м. Львів (далі – ЦДАІЛ України) та опубліковані спогади Олени Федак-Шепарович.

Певні аспекти досліджуваної проблеми проаналізовано науковцями. Адміністративно-управлінська структура УГК опосередковано відображена у наукових працях О. Бежука [1], І. Гловацького [2]. Однак вона, не стала предметом окремого наукового дослідження. Саме в цьому і полягає новизна публікації.

Обсяг статті не охоплює всіх питань досліджуваної проблематики. Автор вважав за необхідне зосередитися на вивченні адміністративно-управлінської структури УГК, опираючись на статут цієї організації та тогочасні документи, що відображають її діяльність.

УГК – єдина легальна установа, що зосередила свою увагу на повоєнних проблемах українського населення та охопила своєю соціально-гуманітарною діяльністю усі повіти Східної Галичини. «Одиною громадською установою, що могла діяти в тодішній ситуації у Львові, був Український Горожанський Комітет. Оснований ще перед Листопадним переворотом, затверджений австрійською владою для розподілу харчів так званих «американських дарів», завдяки своїм гуманітарним завданням не був наражений на труднощі, чи навіть розв'язання з боку польської влади. Під фірмою того комітету, головою якого був д-р Степан Федак та секретарем Володимир Целевич, постановлено вести якнайширшу діяльність, зокрема дати поміч раненим і полоненим воякам Української Армії та поміч українським мешканцям міста, що потерпіли внаслідок воєнних подій...», – так описувала початок діяльності УГК О. Федак-Шепарович, дочка Степана Федака та активна діячка самаританської секції цієї організації [5].

Ефективне функціонування цієї організації у складних повоєнних умовах забезпечувалося дієвою взаємодопомогою населення Західної України та чіткою організаційною структурою УГК. Для легалізації цієї організації перед польською владою члени-засновники розробили статут і подали його на розгляд до намісництва 3 березня 1920 р. у п'яти примірниках [7, арк. 2].

Статут у § 1 визначав «осідком» УГК м. Львів, де діяла Велика рада, що займалася стратегічними і ключовими питаннями діяльності комітету, і Мала рада, яка вирішувала поточні справи [2, с. 21]. Основна мета функціонування УГК полягала у наданні моральної, матеріальної,

санітарної, педагогічної і правничої допомоги українському населенню Галичини, що постраждало внаслідок воєнних дій.

Реалізація поставленої мети передбачала виконання наступних завдань: 1) надання допомоги українським полоненим, інтернованим та в'язням та проведення переговорів щодо звільнення бранців або ж покращення умов їх утримання; 2) опіка над звільненими українськими полоненими та інтернованими та створення для них мережі соціальних закладів (притулки, чайні, дешеві кухні і т.д.); 3) підтримка сиріт та малозабезпечених сімей українських вояків, що загинули під час війни або стали інвалідами; 4) створення бюро посередництва праці для працевлаштування безробітних; 5) організація санітарної діяльності в краї для попередження епідемій, превентивна робота із населенням, підготовка та розповсюдження необхідної літератури; 6) заснування притулків та бурс для військових сиріт та дітей із неблагополучних сімей; 7) формування «закладів товарів» для допомоги населенню у голодуючих регіонах; 8) сприяння відновленню селянських господарств після воєнних лихоліть; 9) публікації матеріалів з метою популяризації діяльності УГК, його основних завдань та досягнень [7, арк. 15].

Згідно § 5 і 6 статуту до складу УГК входили звичайні члени, добродії й почесні. Членами УГК могли стати як звичайні українці, так і громади чи товариства, яких приймала Велика Рада [7, арк. 11]. Вступний внесок становив 10 марок, а щомісячний – 5. Також існувала можливість одного щорічного внеску у розмірі 50 марок та на більш тривалий час – 500. Особи, які пожертвували 1 тис. марок і більше, набували статусу добродіїв [9, арк. 2]. Почесним членом УГК міг стати кожен, хто «ділом для українського народу або для Комітету високо заслужився і коли на запрошення Комітету прийме сю почесь» [7, арк. 11].

Найвищу ланку управлінської структури УГК становив загальний збір, який скликала Велика рада щороку в Львові. Участь у загальному зборі брали: 1) голови, їх заступники та уповноважені представники (по одному на 20 членів) окружних чи місцевих комітетів; 2) почесні члени; 3) всі члени Великої і Малої рад комітету. Повноваження загального збору полягали у: 1) контролі за діяльністю Великої та Малої рад у сфері діловодства та ведення рахунків, 2) обранні складу Великої ради на рік та уповноважених представників для виборів голови Комітету, 3) прийнятті рішень щодо звернень Великої і Малої ради, окружних і місцевих рад та окремих членів; 4) іменуванні почесних членів; 5) призначенні складу ревізійної комісії. Також загальний збір мав право на рішення про зміну статуту прийняття та про саморозпуск Комітету [7, арк. 12].

Рішення загального збору приймалися шляхом відкритого голосування і вважалися затвердженими при наявності абсолютної більшості. Порядок денний визначався заздалегідь Малою радою, яка отримувала необхідні питання від окружних і місцевих комітетів не пізніше двох тижнів до засідання загального збору. Час, місце проведення і порядок денний загального збору оголошувалися у декількох тогочасних часописах за тридцять днів. Необхідний кворум для правомочності рішень загального збору становив 2/3 членів Великої ради та 1/10 представників окружних і місцевих комітетів. У разі потреби Велика рада мала право скликати надзвичайний загальний збір, який відбувався за тими ж правилами, що і загальний збір [7, арк. 12 зв. – 13].

Велика рада – найвищий виконавчий орган УГК, вона складалася із голови, п'яти заступників, десяти членів, кандидатури яких затверджувалися загальним збором на рік. Члени Великої ради обирали двох заступників голови, двох секретарів, касира, контролера і кількох референтів зі свого складу. Повноваження Великої ради статут визначав наступним чином: 1) приймання членів та добродіїв УГК; 2) заснування окружних і місцевих комітетів; 3) встановлення розміру щомісячних членських внесків; 4) здійснення контролю за діяльністю Малої ради, окружних і місцевих комітетів; 5) скасування рішення Малої ради, окружних і місцевих комітетів, якщо б вони передбачали негативні наслідки для організації; 6) створення окремих секцій і комісій для здійснення успішної діяльності УГК; 7) визначення основних напрямів діяльності комітету.

Діяльність Великої ради здійснювалася згідно із затверджених правил [3]. Право скликати засідання Великої ради належало голові і заступникам, а в разі їх відсутності – найстаршому члену Великої ради. Для здійснення більш ефективно роботи, Велика рада мала право запрошувати для участі у своїх засіданнях представників українських економічних, освітніх, гуманітарних інституцій та голів секцій УГК, що не входили до складу Великої ради.

Кворум для прийняття рішення Великою радою становив шість осіб. Рішення вважалося прийнятим, якщо за нього проголосувала більшість із присутніх на засіданні. У випадку рівного розподілу голосів, вирішальне слово належало голові, який участі у голосуванні не брав [7, арк. 13–13 зв.].

Наступну ланку управлінської структури УГК становила Мала рада, до складу якої входили голова Великої ради, два заступники, два його секретарі, касир (займали ті ж посади) та голови секцій комітету. Рішення Малої ради вважалося правочинним, якщо за нього проголосувала більшість із необхідних 50 % її складу та при цьому були присутні голова, заступник та один із

секретарів. Функціонування Малої ради визначалося такими основним напрямками: 1) збір матеріальних ресурсів для забезпечення діяльності комітету та їх розподіл між окремими секціями; 2) управління майном і фондами згідно цілей діяльності УГК; 3) представлення УГК у тогочасному суспільстві; 4) надання звіту про діяльність Малої ради [7, арк. 13 зв. – 14].

З метою успішного провадження діяльності УГК та виконання поставлених цілей, Велика рада мала право створювати секції, які зосереджували свою увагу на одній із тогочасних проблем українського суспільства. Напрямок діяльності кожної секції відображався у її назві: заповогова, інтернованих-полонених, посередництва праці, самаританська, правничої допомоги, шкільну, торгівельно-промислово та ін. Організаційну структуру секцій затверджувала Мала рада на основі їх подання. До адміністративного апарату кожної секції входили голова, заступник, касир і секретар, яких обирали із її членів. До складу всіх секцій входили один представник Великої ради та два – Малої ради. Згідно зі статуту УГК, секції мали право кооптації, тобто введення до свого складу нових членів власним рішенням без проведення додаткових виборів [4, с. 278].

Право скликати та проводити засідання секції належало голові, у випадку його відсутності – найстаршому члену. Рішення секція приймала шляхом голосування і подавала на затвердження Малої ради. У випадку недієздатності котроїсь із секцій, виконання її завдань переходило на Малу раду [7, арк. 14].

В організаційній структурі УГК була присутня також ланка із функціями здійснення контролю – ревізійна комісія. Вона складалася із п'яти членів, яких обирали на загальному зборі. Обов'язки цієї комісії полягали у перевірці діловодства, рахункових книг Великої і Малої рад, окремих секцій [7, арк. 14].

Соціально-гуманітарна діяльність УГК охопила територію Галичини. Українці об'єднувалися та провадили благодійну роботу серед населення у повітових містах, містечках і селах. Таким чином, формувалися окружні і місцеві комітети, порядок утворення та загальні засади діяльності яких визначав статут УГК.

Окружний комітет формувався при наявності 15 членів у повітовому місті або у місті, де діяв повітовий суд. Діяльність окружних комітетів провадилася згідно завдань, окреслених статутом УГК. Управлінський апарат окружних комітетів складали окружний загальний збір членів і окружна рада. До складу окружних комітетів належали члени УГК, що проживали у цій місцевості. Окружний комітет очолював голова, який провадив загальний збір. У його роботі приймали участь члени та представники місцевих комітетів. Компетенція загального збору окружного комітету полягала у: 1) виборі голови та окружної ради у порядку, визначеному у статуті УГК; 2) веденні переговорів для здійснення основної діяльності; 3) звітності щодо своїх рішень перед Малою радою УГК; 4) розгляді звітів місцевих рад; 5) обранні контрольної комісії; 6) здійснення фінансової діяльності.

Окружна рада складалася із голови і шести членів, які розподіляли обов'язки заступника голови, секретаря, касира і контролера терміном на один рік. Прерогатива організації засідань окружної ради належала голові чи заступнику, а у випадку їх відсутності – найстаршому члену ради. Рішення окружної ради вважалися правочинним, якщо на засідання прибула більша половина її складу і за рішення проголосувала більшість. Голова голосував лише у випадку рівності голосів. На основі статуту УГК діяльність окружної ради полягала у: 1) організації окружних загальних зборів у першому кварталі кожного року і делегування представників на загальні збори УГК у Львові; 2) зборі членських внесків, розподіл коштів між окружною і Малою радами та передання їх поквартально; 3) виконанні вказівок Малої ради; 4) управлінні майном окружного комітету; 5) поданні звітів своєї діяльності Малій раді; 6) праві ініціювати Загальний збір членів окружного комітету; 7) надбанні матеріальних ресурсів для проведення соціально-гуманітарної роботи; 8) створенні Секцій і залученні до їх діяльності осіб, що не є членами окружної ради; 9) контролі за діяльністю місцевих рад та, в разі потреби, надання їм необхідної допомоги.

Зв'язок між окружною радою і Малою радою забезпечувався через присутність її представників на загальних зборах окружного комітету. Цим делегатам надавалося право голосування і подання звернень. Статут УГК передбачав і підстави розпуску окружного комітету. Це могло відбутися на основі рішень Малої ради або загального збору окружного комітету [7, арк. 14–15 зв.].

Основні завдання окружних УГК окреслювалися «Інструкцією для окружних Українських горожанський комітетів», розробленою і грудні 1920 р. Згідно цього документу, окружні комітети мали: 1) залучати щораз нових членів до своєї діяльності; 2) засновувати місцеві УГК; 3) надавати допомогу усім «жертвам війни», що проживають на території повіту; 4) опікуватися полоненими, інтернованими, політичними в'язнями та їх родинами; 5) забезпечувати допомогу голодуючій частині населення; 6) здійснювати фахову юридичну допомог українському населенню; 7) відновлювати діяльність українських повітових товариств; 8) організовувати збір фінансових і матеріальних ресурсів для гуманітарних цілей [10, арк. 1–2].

Найнижчу ланку управлінської структури УГК представляли місцеві комітети. Підставою для їх створення слугувала діяльність десяти членів у містечку чи селі. Місцевий комітет міг діяти при кожній громаді.

Управління місцевими комітетами здійснювали місцевий загальний збір і місцева рада. Місцеві комітети формувалися із членів УГК, які проживали у цьому населеному пункті. Місцевий комітет очолював голова, який організував загальний збір. До участі у загальному зборі залучалися усі його члени. Напрямки діяльності загального збору місцевого комітету визначалися статутом УГК: 1) вибір голови та місцевої ради; 2) ведення переговорів для здійснення основної діяльності; 3) подання звітів щодо своїх рішень окружній раді; 4) формування контрольної комісії; 6) провадження фінансової діяльності.

До складу місцевої ради входили голова і чотири члени, які визначали заступника голови, секретаря, касира і контролера терміном на один рік. Засідання місцевої ради організувалися з ініціативи голови чи заступника, а у випадку їх відсутності – найстаршого члена ради. Рішення місцевої ради ставали правомірними, якщо на засіданні була присутня більша половина її складу і за – проголосувала більшість. Голова мав право голосу лише у випадку рівного розподілу голосів.

Статут УГК чітко регламентував сфери діяльності місцевих рад: 1) підготовка і проведення місцевих загальних зборів у першому кварталі щорічно і обрання представників для участі у загальних зборах УГК у Львові; 2) формування фінансових ресурсів із членських внесків, розподіл коштів; 3) підпорядкування у своїй діяльності окружній раді; 4) управління майном місцевого комітету; 5) подання звітів про свою діяльність окружній раді; 6) організація загального збору членів місцевого комітету; 7) формування і примноження матеріальних ресурсів з метою здійснення соціально-гуманітарної роботи у визначеній місцевості; 8) створення секцій (при потребі) та розширення їх діяльності через залучення нових людей, що не є членами місцевої ради. За статутом УГК Мала рада мала право направляти представників на загальні збори місцевого комітету і вони мали право голосу і подання звернень [7, арк. 14–15 зв.].

24 лютого 1921 р. Мала рада розробила ще одну інструкцію для окружних комітетів, що пояснювала зміст субординаційних відносин УГК: 1) соціально-гуманітарну діяльність у повітах здійснюють тільки окружні та місцеві УГК; 2) окружні і місцеві комітети повинні сформувати свій фінансово-ресурсний фонд для надання допомоги населенню краю; 3) у випадку браку засобів для забезпечення допомоги окружними комітетами УГК у Львові, в міру своїх можливостей, надавав фінансову підтримку своїм структурним підрозділам; 4) робочі поїздки представників окружних і місцевих комітетів до Львова здійснювались лише при умові нагальності справи та правомірності (на основі рішення президії відповідного УГК). Це забезпечувало можливість уникнути недоцільних витрат [10, арк. 9].

Враховуючи нелегі політичні та економічні умови діяльності УГК, статут передбачав і можливість припинення функціонування цієї соціально-гуманітарної інституції. У § 43 чітко визначався порядок дій у такому випадку: якщо б загальний збір не прийняв рішення про розподіл майна комітету, то всі фінансові і матеріальні ресурси УГК передавалися «Українському товариству охорони дітей і опіки над молоддю у Львові» [7, арк. 16]. Це товариство, яке очолював С. Федак, з 1917 р. дбало про дітей віком від 2 – до 14 років із бідних сімей та воєнних сиріт греко-католицького віросповідання на території Львівського, Тернопільського, Краківського воєводств [6, с. 35]. Отримувачем майна УГК другої черги стало товариство «Просвіта» у Львові.

Визначальними принципами організації та діяльності УГК стали аполітичність та надання допомоги українцям, що вкрай потребували її у тяжкі післявоєнні роки [8, арк. 24]. Провідні діячі Східної Галичини активно провадили спільну діяльність, спрямовану на подолання наслідків Першої світової та українсько-польської війн в краї, відновлення і нормалізації українського суспільного життя. Адміністративно-управлінська структура та організаційні засади діяльності УГК забезпечували можливість прийняття правильних рішень та раціональність використання ресурсів. Члени окружних і місцевих комітетів володіли реальною інформацією про ситуацію в тому чи іншому повіті та могли як найдоцільніше використати фонди цієї організації для надання соціально-гуманітарної допомоги найбільш потребуючим групам українського населення Східної Галичини.

Список використаних джерел

1. Бежук О. М. Роль церкви і громадських інституцій у справі опіки дітьми в Галичині на початку ХХ століття // Науковий вісник Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій ім. С. З. Гжицького. Т. 13. № 3(49). 2011. С. 32–37.
2. Гловацький І. Ю. Роль колегії оборонців в організації правового захисту політичних в'язнів у політичних судових процесах у Східній Галичині (1918–1926 рр.) // Вісник Хмельницького регіонального управління та права. 2003. № 2 (6). С. 21–27.
3. Пиртей П. С. Словник Лемківської Говірки. Матеріали для словника. 1986. 461 с. URL: http://chtyvo.org.ua/%2FPyrtei/Petro%2FSlovyk_lemkivskoi_hovirky/Materialy_dlia_slovyka.pdf. (дата звернення: 01.02.2018).
4. Словник української мови: в 11 томах. Т. 4. 1973. 840 с.
5. Федак-Шепарович О. Український Червоний Хрест у Львові

1918–1919 // Вісті Комбатанта. URL: <http://komb-a-ingwar.blogspot.com/2013/05/1918–1919.html>. (дата звернення: 01.02.2018). 6. Щербяк Ю. А. Опікунська діяльність Греко-католицької церкви кінця XIX ст. – 1939 р. // Педагогічний альманах. 2014. Випуск 21. С. 253–261. 7. Центральний державний історичний архів України, м. Львів. Ф. 462. Оп. 1. Спр. 1. 41 арк. 8. Там само. Спр. 3. 68 арк. 9. Там само. Спр. 8. 10 арк. 10. Там само. Спр. 9. 11 арк.

References

1. Bezruk O.M. Rol tserkvy i hromadskykh instytutstii u spravi opiky ditmy v Halychyni na pochatku XX stolittia [The role of the church and public institutions for the care of children in Galicia at the beginning of the twentieth century]. Naukovyi visnyk LNUVMBT im. S.Z. Hzhyskoho. T. 13. № 3 (49). 2011. S. 32–37. 2. Hlovatskyi I.Iu. Rol kolehii oborontsiv v orhanizatsii pravovoho zakhystu politychnykh viazniv u politychnykh sudovykh protsesakh u Skhidnii Halychyni (1918–1926 rr.) [The role of the defense board in organizing the legal protection of political prisoners in political trials in Eastern Galicia (1918–1926)]. Visnyk Khmelnytskoho rehionalnogo upravlinnia ta prava. Khmelnytskyi, 2003. № 2 (6). S. 21–27. 3. Pyrtei P. S. Slovyk Lemkivskoi Hovirky. Materialy dlia slovnyka [Dictionary of Lemko's Dialogue. Materials for the dictionary]. 1986. 461 s. URL: https://chtyvo.org.ua/%2FPyrtei_Petro_%2FSlovyk_lemkivskoi_hovirky_Materialy_dlia_slovnyka.pdf. 4. Slovyk ukraïnskoi movy [Dictionary of the Ukrainian language]: v 11 tomakh. T. 4. 1973. 840 s. 5. Fedak-Sheparovych O. Ukraïnskyi Chervonyi Khrest u Lvovi 1918–1919 [The Ukrainian Red Cross in Lviv, 1918–1919]. Visti Kombatanta. URL: <http://komb-a-ingwar.blogspot.com/2013/05/1918–1919.html>. 6. Shcherbiak Yu. A. Opikunska diialnist Hreko-katolytskoi tserkvy kintsia XIX st. – 1939 r. [The trusteeship of the Greek Catholic Church at the end of the nineteenth century – 1939]. Pedahohichniy almanakh. 2014. Vypusk 21. S. 253–261. 7. Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy u m. Lvovi. F. 462. Op. 1. Spr. 1. 41 ark. 8. Ibid. Spr. 3. 68 ark. 9. Ibid. Spr. 8. 10 ark. 10. Ibid. Spr. 9. 11 ark.

Olena Lugova

THE ADMINISTRATIVE AND MANAGEMENT STRUCTURE OF THE UKRAINIAN CITIZEN COMMITTEE

The article is highlighted of the administrative structure of the Ukrainian Citizen committee. The basic principles of cooperation are outlined between district and local committees and UCC in Lviv. The definitive principles of the organization and activity UCC became apolitical and helping Ukrainians. Administrative and management structure and organizational principles of the activity of UCC provided the opportunity to make the right decisions and rational use of the resources.

Key words: Eastern Galichina, the Ukrainian Citizen committee, statute, structure, section.

УДК 94(477) «1920/1939»

Роман Мельник, Віра Мельник

УКРАЇНЬСЬКА ВІЙСЬКОВО-ТЕОРЕТИЧНА ДУМКА: ПЕРСПЕКТИВИ ПРОДОВЖЕННЯ БОРОТЬБИ ЗА УКРАЇНЬСЬКУ ДЕРЖАВНІСТЬ (20–30 РР. ХХ СТ.)

У статті розглянуто теоретичні проблеми, пов'язані із майбутнім збройним конфліктом та участі в ньому українського народу в науково-теоретичних і мемуарно-аналітичних працях військових дослідників міжвоєнної доби. Показано основні концептуальні підходи військових теоретиків щодо методів проектування воєнної доктрини з виділенням основних етапів, форм збройних сил та з'ясування головних її складових, які визначали характер майбутньої боротьби.

Ключові слова: військово-теоретична думка, військова доктрина, військова еміграція, УНР.

Процес розбудови та реформування Збройних Сил України на сучасному етапі їх розвитку закономірно викликає інтерес до вивчення вітчизняного історичного досвіду, пошуку певних аналогій, які можна було б використати для вирішення актуальних проблем. Це стосується й такого важливого аспекту, як формування військово-теоретичної думки, що є одним із найважливіших компонентів на шляху проектування воєнної доктрини держави.

Вітчизняний і світовий історичний досвід переконливо засвідчують, що гарантувати безпеку країни може лише добре вишколене й озброєне національне військо. Сьогодні на порядку денному в нашій державі стоїть необхідність вироблення нових підходів до військового будівництва, які мають увібрати у себе всі найкращі та найперспективніші досягнення військової думки. Разом із тим, формування, національних збройних сил не може відбуватися без урахування минулого, зокрема й власного досвіду будівництва українського війська.

Збройна боротьба українського народу за державність у першій половині ХХ ст. висунула з народних низів та середовища національної свідомої еліти талановитих військово-політичних